

Agresja dziecka w wieku przedszkolnym

Wśród wielu problemów skłaniających do refleksji nad kształtem życia współczesnego człowieka na szczególną uwagę zasługuje jakość międzyludzkich relacji. Coraz większy niepokój budzi przemoc i okrucieństwo, rosnąca liczba przestępstw, brutalność, działań skierowanych przeciwko drugiemu człowiekowi.

Takie zachowanie nie kończy się tylko na osobniku agresywnym, ale udziela się innym, z którymi on przebywa.

Od kilku lat w mediach, głównie w telewizji, pojawiają się sygnały dotyczące niewłaściwych, a wręcz bulwersujących zachowań dzieci i młodzieży. Agresję obserwujemy nie tylko na filmach dla dorosłych, ale także **w bajkach dla dzieci**. Problem agresji dotyczy ludzi w każdym wieku nawet dzieci w wieku przedszkolnym. Dzieci agresywne sprawiają dużo trudności, zarówno nauczycielom jak i rodzicom. Są one niezdyscyplinowane, naruszają zasady panujące w przedszkolu, negatywnie wpływają na swoich kolegów.

Oddziaływania wychowawcze względem dzieci powinny prowadzić do kształtowania osobowości w taki sposób, aby młody człowiek świadomie umiał hamować swoją agresję. Rodzina jest najkorzystniejszym i równocześnie najbardziej znaczącym środowiskiem w życiu dziecka. W niej gromadzi pewne społeczne doświadczenia i rozwija się emocjonalnie. Tylko prawidłowo funkcjonująca rodzina może dać wyraz pełnej akceptacji dziecka, dostrzegając równocześnie jego wady.

Ważnym elementem w procesie wychowania jest stosowanie wzmocnień w konkretnych sytuacjach zachowania się dziecka. Rodzice muszą odpowiednio „reagować” systemem wzmocnień. Nie można wszystkiego zabraniać i tylko karać, ani też na wszystko pozwalać i tylko nagradzać.

Niestety na podstawie badań psychologicznych i socjologicznych okazuje się, że rodzina jest jedną z najbardziej uwikłanych w wewnętrzne konflikty i przemoc grupą społeczną. Tak zwani „toksyczni” rodzice zaszczepiają w dzieciach odczucie wiecznego zagrożenia, poczucie znieważenia i poniżenia.

Problem agresji dzieci to również problem przemocy, jakiej one doświadczają bezpośrednio na sobie bądź też obserwują w swoim otoczeniu. Jest to także problem większości rodziców. Każdy rodzic jako wychowawca spełnia bardzo ważną rolę w wychowaniu dziecka, jest dla niego wzorem. Sposób dobrego wychowania musi sobie stworzyć sam, uwzględniając możliwości i charakter swoich dzieci.

Podstawową zasadą jest akceptacja dziecka takim, jakim ono jest. Nie oznacza ona jednak tolerancji złych zachowań. Nasza krytyka musi odnosić się do konkretnych zachowań niewłaściwych. Od rodzica w głównej mierze zależy, jakim człowiekiem będzie i na kogo wyrośnie to małe bezbronne dziecko, jakie podsunie mu wartości, wzory, aby umiało nawiązywać prawidłowe relacje z rówieśnikami i dorosłymi.

W całym procesie wychowania, najważniejsza jest miłość, którą dziecko musi odczuć i doznać od rodziców jak i wychowawców.

Współczesna psychologia definiuje agresję jako zachowanie człowieka zorganizowane w taki sposób by sprawić ból, cierpienie, czy szkodę.

Wśród psychologów, etiologów, fizjologów nie ma jednak zgodności, co do zjawiska agresji - czy jest ona wrodzona, instynktowna czy wyuczona? Dlatego trudno jest podać jednoznaczną definicję, ponieważ termin ten jest używany w wielu różnych znaczeniach. Często obok pojęcia „agresja” używa się terminów „wrogość”, „destruktywność” lub określa skłonności zachowania agresywnego czynnego lub werbalnego skierowanego przeciwko komuś lub czemuś.

Formy agresji występujących u dzieci w wieku przedszkolnym

Terminu „zachowania agresywne” używa się do opisu bardzo różnorodnych zachowań. Za agresywne uznaje się dziecko, które wywołuje konflikty, bije inne dzieci, skarży się na nie, przezywa, przedrzeźnia, niszczy lub uszkadza przedmioty, przeklina, męczy

zwierzęta. Mówi się, że dziecko zachowuje się agresywnie, jeśli jest aroganckie w stosunku do dorosłych lub rówieśników, brutalnie narzuca innym swoje zdanie, jeśli w zachowaniu prezentuje wrogość, nienawiść do ludzi, zjawiska i przedmiotu.

Agresja fizyczna- to bezpośrednie zadawanie bólu innym osobom. Dziecko w momencie wybuchu gniewu bije, gryzie, kopie lub drapie. Atak nie zawsze skierowany jest na osobę, która wywołała tę sytuację. Zdarza się, że dziecko na podstawie swoich wcześniejszych doświadczeń wie, że nie może skierować swojej agresji na osobę, która ją wywołała, np. przyczyną może być zakaz osób dorosłych, ponieważ nieposłuszeństwo zostanie ukarane, więc aby rozładować swoją frustrację kopnie psa, podrze rysunek, uderzy kolegę. Jest to agresja z przeniesieniem. Jedną z form agresji fizycznej jest okrucieństwo. U dzieci może objawiać się ono nieintencjonalne - mimowolne. Dzieci nie zdają sobie sprawy z tego, że zadają cierpienie, nie mając takiej intencji, ich czyny są okrutne. Przykładem może być zabawa ze zwierzętami - wyrywanie muchom skrzydełek i obserwowanie czy będą biegać. Dokonując tych okrutnych czynów dziecko kieruje się jedynie ciekawością. Drugą formą opisywania agresji fizycznej jest agresywne zachowanie służące dowartościowaniu siebie. Dziecko zdobywając się na czyny okrutne, sadystyczne chce czymś i komuś zaimponować, pokazać mu, na co go „stać”.

Agresja werbalna- dziecko nie wchodzi w bezpośredni fizyczny kontakt z osobami lub przedmiotami, a powoduje ich cierpienie poprzez wyśmiewanie, złośliwe uwagi, przezywanie, skarżenie, jest aroganckie. Narzędziem działania w takiej sytuacji jest język. Wyróżnia się agresję werbalną kierowaną i niekierowaną. „O agresji kierowanej mówimy wtedy, gdy dziecko dokucza w sposób otwarty tej osobie, która jest obiektem agresji i wprost do niej kieruje swoje uwagi”. Natomiast agresja niekierowana jawna występuje na ogół wtedy, gdy dziecko woli ukrywać swoje działania, ponieważ boi się szkodzić w sposób otwarty, więc skarży, obmawia, plotkuje. Ta forma agresji jest często spotykana w środowisku dzieci przedszkolnych.

Innymi formami agresji, typowymi dla dzieci w wieku przedszkolnym są jej **niewerbalne formy**. Zachowania tego typu polegają na: przedrzeźnianiu, robieniu min, wysuwaniu języka do innego dziecka z zamiarem zrobienia mu przykrości, są to różnego typu gesty mające na celu zranienie drugiej osoby. Takie zachowania dzieci odbierają inaczej niż dorośli, są one bardzo raniące i w efekcie dochodzi do jawnych konfliktów. Przy czym za jawny konflikt często obarcza się winą dziecko, które użyło siły fizycznej w odpowiedzi za np. obraźliwą minę, aczkolwiek prowokatorem było dziecko używające niewerbalnej formy agresji. Komunikaty przekazywane za pomocą niewerbalnych sygnałów są dla dzieci o wiele więcej znaczące niż dla dorosłych. Dzieci potrafią doskonale odczytywać i posługiwać się nimi. Dorośli niestety są raczej skłonni do lekceważenia tej formy agresji i dziecko, które tłumaczy się, że uderzyło kolegę, bo ten się do niego wstrętnie wykrzywił, nie jest zrozumiane przez dorosłego.

Agresja instrumentalna

W opinii psychologów, ze względu na mylną ocenę dorosłych nie warto interweniować we wszystkie konflikty dzieci „One wiedzą lepiej, kto zawinił i sprawiedliwiej osądzą”. Wkroczenie dorosłego nie służy poprawie relacji między dziećmi, a co więcej może przyczynić się do wzrostu konfliktu. Na dodatek w ten sposób uczmy dzieci kolejnej formy agresji, a mianowicie agresji instrumentalnej, której istotą jest wybieranie przez dziecko takiego sposobu zachowania, który może przynieść mu jakąś korzyść.

Przyczyną takiego zachowania jest często nieprzemyślane postępowanie dorosłych, jeśli rodzice zmęczeni krzykiem dziecka ustępują mu, np. kupując wymarzoną zabawkę lub też pani ustępuje chłopcu, który swoim zachowaniem wymusza pierwszeństwo w zabawie, to wówczas dziecko uzna dane działania za skuteczne. W takiej sytuacji przekonuje się, że właśnie takim zachowaniem (agresywnym) może osiągnąć oczekiwane efekty, a wtedy będzie je częściej powtarzał. **Ważna jest tu, zatem stanowczość rodziców lub nauczycieli i umiejętność pokierowania nastrojami dziecka, aby nie czyniło nikomu krzywdy.**

Dzieci o wiele częściej kłócą się w obecności rodziców lub opiekunów, natomiast, gdy są same, ich relacje są lepsze. Dzieci powstrzymują swoje agresywne zachowania, bo nie mogą liczyć na interwencję dorosłego. Na tej samej zasadzie dzieci potrafią manipulować dorosłymi i spowodować ukaranie dziecka, które zareagowało jawnie na niewerbalną

agresję kolegi. „Instrumentalne agresywne zachowania dzieci są, więc typową manipulacją, wyuczonym sposobem zachowania, który jest z reguły konsekwencją błędów wychowawczych”.

Agresja naśladowcza

Innego typu zachowaniem jest tak zwana agresja naśladowcza. Dziecko od początku swego życia naśladuje, obserwuje najbliższe otoczenie, cały sobą wchłania to, co mu przekazujemy. Agresywne zachowanie się dzieci bywa następstwem oddziaływania określonych modeli zachowań. Warto podkreślić, że największe szanse stania się modelem mają osoby znaczące dla dziecka: rodzice, rodzeństwo, a także inne osoby posiadające autorytet w oczach dziecka. Badania psychologiczne dowiodły, że „większość agresywnych dzieci pochodzi z rodzin, w których jedno lub oboje rodzice to osoby agresywne”.

Frustrowane dziecko zmusza się w domu karą do posłuszeństwa, przenosi swoją agresję za pośrednictwem publikatorów, zwłaszcza prasy i telewizji. Dorośli przyznają sobie prawo do różnych niekontrolowanych zachowań wobec dzieci. Natomiast, gdy dziecko używa takich samych powiedzeń, odruchów, wówczas zachowanie takie jest karane. Sytuacje, w których dzieci naśladują zachowanie dorosłych spotykamy bardzo często. Rodzice, którzy biją dzieci, krzyczą ilekroć dzieje się coś nie po ich myśli na ogół nie przejmują do wiadomości, że to ich własne zachowania stanowią wzorzec dla dzieci i ich agresywnych zachowań. **Gdy dzieci biją rówieśników, przezywają ordynarnymi słowami, rodzice najczęściej przypisują to naśladowaniu innych, a nie własnych sposobów reagowania na określone sytuacje.**

Agresja frustracyjna

U dzieci w wieku przedszkolnym wyróżniamy agresję frustracyjną, która podobnie jak u dorosłego człowieka wynika z niemożności przezwyciężenia przeszkody fizycznej lub psychicznej. Występuje wtedy, gdy dana potrzeba nie zostaje zaspokojona, czyli w przypadku jej blokady. Frustracje wywołują wystąpienie poczucia krzywdy, emocji, gniewu, zdenerwowania, wrogości. Powstaje ona wskutek odebrania dziecku atrakcyjnej zabawki, przeszkadzaniu mu w zabawie, różne przewiska ze strony kolegów, niepowodzeń doznanych w działaniu, stosowania surowych kar fizycznych, przykre wydarzenia losowe.

Autoagresja

Ostatnią formą agresji, która naszym zdaniem jest bardzo istotna z punktu widzenia pracy w przedszkolu jest autoagresja, czyli zachowanie skierowane przeciwko sobie: uderzenie głową w ścianę, obryzanie paznokci aż do krwi, a także pobudzanie fizyczne w wyniku, którego dzieci ulegają samookaleczeniu np. na skutek biegania, skakania. **Dzieci przejawiające swoją agresję w takiej formie, wymagają profesjonalnej pomocy terapeutycznej, gdyż zachowania tego typu traktowane są jako zaburzenia.** Może się zdarzyć, że dziecko w swojej rozpaczliwej przekonane jest, że samo musi się ukarać za swoje zachowanie, albo nawet za swoje myśli, często, aby chronić innych przed sobą. Dzieci te dostrzegają siebie, działania i reakcje innych w tak zniekształcony sposób, że hamowane przez ogromny strach są w stanie niedostatecznie i błędnie przetwarzać docierające do nich bodźce.

Agresywne zachowanie dzieci w przedszkolu to sygnał dla nauczyciela, aby właśnie temu dziecku poświęcić więcej uwagi, udowodnić dziecku, że chcemy być jego partnerem. Bo agresja dziecka to znak, że to właśnie dziecko ma problem, wymaga od nas pomocy, a my wykorzystując nasze umiejętności jesteśmy w stanie mu pomóc.

**Opracowała
mgr Anna Rzepczyńska**

Literatura:

1. A. Kozłowska, „Jak pomagać dziecku z zaburzeniami życia uczuciowego” Wyd. „Żak” 1996
2. Z. Skorny, „Formy i źródła agresji u dzieci i młodzieży”. W: Psychologia wychowawcza, wyd. WSiP 1976
3. J. Ranschburg, „Lęk, gniew, agresja”, wyd. WSiP 1993